

OMBRES EN EL RIU, O EL RIU QUE ÉS LA VIDA
(Joaquim Espinós: *Ombres en el riu*. Ed. del Bullent,
Col·lecció Miratges, València 1995, 173 pp.)

Biel Sansano

El lector que s'endinsa en les planes d'aquest llibre queda sorprès perquè aquesta és, en certa manera, una novel·la que sobta pel marc cronològic de la història. M'explicaré. L'obra ens narra la vida de dos dels seus protagonistes en un poble imaginari de la muntanya, pròxim a Alcoi, denominat Llòria, durant l'últim any de la Guerra Civil Espanyola. L'avi Manel i la seua néta Núria veuen passar els dies enmig d'una guerra que saben real però no immediata, que no saben com ha començat ni com acabarà, però que condiona la seua existència: de Manel, perquè els seus fills estan mobilitzats i no poden ajudar-lo en les feines del camp; de Núria, perquè els seus pares, que viuen a Barcelona, l'han enviada al poble amb els avis a fi d'estalviar-li els horrors de la guerra. Descrita així, l'obra ens fa pensar que devia haver sigut escrita per algun testimoni directe del conflicte bèl·lic, com tantes altres que se n'han escrit sobre aquest tema. Però és el cas que l'autor, per l'edat, no pot haver-ne sigut testimoni. Si de cas, és una novel·la per haver-la escrita un escriptor vint-i-cinc o trenta anys més vell que no ell. D'altra banda, sorprén que en un moment en què alguns dels escriptors més significats del panorama literari actual s'han dedicat a mitificar la seua història personal, Joaquim Espinós trie conscientment una història amb una gran càrrega memorialística o biogràfica que, directament, no pot ser la seua. És des d'aquest punt de vista que dic que el marc cronològic triat sorprén, i que, des d'un cert punt de vista, ens pot fer pensar que ens trobem davant d'una novel·la anacrònica: quan ja gairebé ningú no escriu novel·les sobre la Guerra Civil, ell ens n'ofereix una. Per què?

L'autor, crec, i aquí és on hi ha un dels valors de la novel·la, tria deliberadament aquest espai temporal perquè vol recuperar una part de la memòria de la seua família i del seu poble que, convenientment desdibuixada, es passeja, pateix i viu a Benilloba, ara transformat en Llòria, que és l'espai físic de la narració, sobre el qual es passen els avions carregats de bombes com un perill llunyà però real.

La novel·la, com ja he dit, s'estructura a partir de dos veus que s'interrelacionen i s'alternen correlativament: la néta i l'avi. És la memòria de la xiqueta que passa de la infantesa a l'adolescència la que es barreja amb la de l'avi, que veu com se li'n va la vida enmig del mateix poble, del mateix riu, de les mateixes terres que conegueren els seus avis, els seus pares i ara la seua néta. On, a més, el contrast entre la mort en ple estiu, quan els camps (les bresquilles) i els fills (les nètes) donen fruits, adquireix una força simbòlica notable. La vida s'acaba pacíficament enmig d'una guerra quan un té més condicions per a recollir els fruits de tota una vida de treball.

Hi ha una idea que es repeteix al llarg de la novel·la i que sembla clau a fi d'entendre el text: "Si els vells pogueren i els joves saberen", si els vells tingueren la força del joves, si els joves tingueren la saviesa dels vells... És aquí quan la interrelació dels capítols i els fragments narrats en primera persona per la néta i per l'avi adquireixen més significació com a mirades complementàries. ¿No diuen que les persones majors esdevenen xiquets? Núria s'introdueix en els misteris del seu petit món de la mà de l'avi; l'avi recupera una certa il·lusió per la vida, en el somriure innocent de la seua néta. Al capdavant, Núria serà qui preservarà la memòria de l'avi Manel mitjançant la carta que li escriu, tot i saber que aquest mai no la rebrà. És la memòria de l'un i l'altra, les ombres que Manel i Núria entreveuen, les que continuaran vivint al voltant de la imatge clara i persistent del riu.

Amb tot, Joaquim Espinós ha fet un esforç enorme a fi d'acostar el seu llenguatge narratiu a la gent que hi vol fer protagonista. A més d'un registre lingüístic força versemblant, hi fa servir també rondalles, cançons populars, parèmies, etc. Des d'aquest punt de vista, la prosa narrativa és d'una gran efectivitat i atorga a la novel·la una solidesa notable. Si de cas, cal subratllar que hi ha un referent que plana sobre una part important de la novel·la: Enric Valor, la seua rondallística i les seues novel·les d'ambientació rural. I no obstant això, crec que puc afirmar que l'autor no hi fa un seguiment fidel, sinó, més bé, el té present com a referència, però a l'hora d'escriure sap distanciar-se'n, sap crear el seu propi model.

He dit que *Ombres en el riu*, en una primera aproximació, podia resultar una obra anacrònica. Ara cal afegir, sempre que admitem el qualificatiu, que volgudament anacrònica com a homenatge i memòria

de la pròpia família, de reivindicació de la cultura de la pròpia col·lectivitat, d'una manera d'entendre i de viure la vida del propi poble, del riu de tots els estius assumit sempre com a camí d'aigua. Joaquim Espinós tria lliurement aquesta opció i ens sorprén en la seua escriptura i en la recreació d'una manera de viure i de mirar la terra que, des dels ulls de Núria, no deixa de seduir-nos, d'atrapar-nos en la lectura. Un pas més en la consolidació de Joaquim Espinós com novel·lista.